

Protestantse
Kerk

Geloof·Hoop·Liefde

De Maaltijd van de Heer

Auteur: prof. dr. J. Muis

De Maaltijd van de Heer

Het hoort tot de 'basics' van het kerk-zijn dat de gemeente van Christus samenkomt om het Woord van God te horen. Dat het horen van het Woord en het vieren van het avondmaal een twee-eenheid vormen, is in veel gemeenten en voor veel gelovigen in de Protestantse Kerk minder duidelijk. Vanaf het begin van de christelijke kerk gaan horen van het Woord en vieren van het avondmaal samen. In het avondmaal wordt de werkelijkheid van de vernieuwde gemeenschap tussen God en mensen zichtbaar en voelbaar. De deelnemers aan deze maaltijd worden in deze gemeenschap opgenomen en gaan er zelf actief aan deelnemen. 'Back to basics' vraagt om een nadere bezinning op de plaats van het avondmaal in het leven van de gemeente. In deze notitie wordt nagegaan wat de Bijbel zegt over de oorsprong van het avondmaal. De betekenis van deze maaltijd wordt afgelezen aan zijn oorsprong. Vragen rond de deelname, de frequentie en de liturgische vormgeving worden niet uitvoerig besproken, maar kort aan de orde gesteld in het licht van de oorsprong en de betekenis van het avondmaal.

Eerst wordt nagegaan in welke zin het avondmaal een 'maaltijd van de Heer' is (1). (Deze benaming wordt verder, evenals in het Dienstboek, met hoofdletters geschreven en soms afgekort tot 'Maaltijd'.) Vanuit de instelling van Maaltijd worden de aanwezigheid (2) en het heil (3) van Christus verstaan. Daarna wordt geschetst hoe Christus en zijn gemeente ieder op eigen wijze in de Maaltijd present en actief zijn (4). Op grond hiervan kunnen drie onmisbare functies van het avondmaal in het leven van de gemeente worden onderscheiden (5). Besloten wordt met enkele opmerkingen over de beleving van de Maaltijd (6).

1. DE VIERING VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

Het avondmaal is een bijzondere maaltijd met een bijzondere betekenis: een 'heilig' avondmaal. Deze bijzondere betekenis wordt helder aangeduid in één van de vroegste benamingen: 'Maaltijd van de Heer' (1 Korintiërs 11: 20). Wie aan de Maaltijd van de Heer deelneemt, gaat aan tafel bij Jezus Christus, de Levende die in zijn gemeente aanwezig is. Dat het avondmaal de Maaltijd

van Jezus Christus is, komt in de viering op verschillende manieren tot uitdrukking.

In het breken en ontvangen van het brood herkent de christelijke gemeente de bijzondere aanwezigheid van de Opgestane, net zoals de Emmaüsgangers dat deden kort na Pasen (Lucas 24: 30-31). Telkens wanneer wij als gemeente deze maaltijd vieren, ontvangen wij brood en wijn uit de hand van de opgestane Heer. Aan deze tafel is Jezus Christus de gastheer die ons nodigt.

Tegelijk gedenkt de gemeente in de Maaltijd van de Heer hoe Jezus Christus op aarde heeft geleefd en hoe Hij zijn leven heeft gegeven voor ons. Jezus heeft een aards, lijfelijk leven geleefd. Toen Hij zijn leven gaf, gaf Hij zijn lichaam en zijn bloed. Hij heeft zijn leerlingen opgedragen om brood en wijn te nemen en te eten en te drinken als zijn lichaam en zijn bloed (Matteüs 26: 26-28; Marcus 22-24). Paulus en Lucas berichten dat Hij hen de opdracht heeft gegeven om Hem op deze wijze te gedenken. (1 Korintiërs 11: 24-25; Lucas 22: 19-20). Telkens wanneer wij als gemeente de Maaltijd vieren, gedenken wij Jezus' leven en dood door brood en wijn te ontvangen als zijn lichaam en bloed. In het ontvangen van brood en wijn nemen wij Jezus Christus zelf aan, die voor ons heeft geleefd en die voor ons is gestorven. Aan deze tafel is Jezus Christus de gave die wij ontvangen.

In de Maaltijd van de Heer verwacht de gemeente het koninkrijk van God dat Jezus Christus heeft verkondigd. Matteüs en Marcus vertellen dat Jezus heeft gezegd dat Hij geen wijn meer met zijn leerlingen zou drinken 'tot de dag komt dat ik er met jullie opnieuw van zal drinken in het koninkrijk van God/mijn Vader' (Marcus 14: 24; Matteüs 26:29). Paulus wijst ook op die toekomst, wanneer hij zegt dat wij de maaltijd van de Heer vieren 'totdat Hij komt' (1 Korintiërs 11:26). Het komende koninkrijk van God wordt in de bijbel voorgesteld als een maaltijd. Evenals de maaltijden die Jezus met allerlei mensen heeft gehouden, wijst de Maaltijd van de Heer ons op de toekomst van Gods koninkrijk. In dit koninkrijk zullen de strijd, het onrecht en de haat die het samenleven van mensen zo vaak ontwrichten, plaatsmaken voor de vrede, de gerechtigheid en de liefde waartoe God de hemel en de aarde heeft geschapen en waarvoor Hij de mensen heeft bestemd. In de

▲ *Hervormde Wijkgemeente De Rank in Krimpen aan den IJssel.*

Maaltijd van de Heer zien wij vol verwachting uit naar de komst van Jezus Christus en het koninkrijk van zijn Vader en krijgen wij een voorproef van de komende vrede, gerechtigheid en liefde.

Wanneer wij als gelovigen de Maaltijd van de Heer vieren, verbindt de Heilige Geest ons leven met Jezus Christus, die is gestorven, die leeft en die komt. In deze gemeenschap met Jezus Christus worden onze relaties met God, met elkaar en met de mensen en schepselen om ons heen tot in de wortel vernieuwd. Door de genade van de Vader maakt onze vervreemding van God plaats voor een nieuwe overgave aan Hem in vertrouwen en gehoorzaamheid. Door de verlichting van de Geest herkennen en aanvaarden wij onze tafelgenoten als broeders en zusters zonder op hun maatschappelijke positie te letten. Door de liefde van de Zoon worden ons hart en onze handen geopend voor onze medemensen en medeschepselen en sluiten wij ons niet langer op in onszelf. Dit geeft een nieuwe oriëntatie aan alles wat wij in ons leven en samenleven doen en ondergaan. Het is een nieuw leven.

2. DE INSTELLING VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

Hoe Jezus Christus in de viering aanwezig is, heeft Hij zelf aangeduid toen de Maaltijd werd ingesteld. In de nacht waarin Jezus werd uitgeleverd (1 Korintiërs

11: 23), heeft Hij een Pesach-maaltijd met zijn leerlingen gevierd waarbij hij hun brood gaf met de woorden 'dit is mijn lichaam', en een beker met de woorden 'dit is mijn bloed (van het verbond)' (Matteüs 26:26-27; Marcus 14:22-23). Met deze woorden heeft Jezus het brood en de wijn die Hij gaf, gelijkgesteld aan zijn lichaam en bloed, zijn eigen leven dat Hij zou geven. Paulus en Lucas voegen daar nog aan toe dat Hij heeft gezegd 'doe dit, telkens opnieuw, om mij te gedenken' (1 Korintiërs 11:24-25; Lucas 22:19), dat wil zeggen: blijf later doen, telkens opnieuw, wat wij nu doen in dit avondmaal: brood en wijn geven en ontvangen als mijn lichaam en bloed. De Maaltijd die de gemeente nu viert, staat op één lijn met de maaltijd die Jezus toen vierde met zijn leerlingen. Wat toen gebeurde, gebeurt in elke viering van de Maaltijd opnieuw. Omdat Jezus met deze woorden de viering van de Maaltijd heeft ingesteld, worden ze instellingswoorden genoemd.

De instellingswoorden geven ons enkele duidelijke aanwijzingen voor de viering van de Maaltijd. De Maaltijd van de Heer wordt gevierd door brood te breken en wijn te schenken; door brood en wijn te geven en te nemen; en door daarbij de woorden van Jezus uit te spreken en te horen: 'Dit is mijn lichaam' en 'Dit is mijn bloed (van het verbond)'. De bijzondere combinatie van deze gaven, handelingen en woorden maken een maaltijd tot de Maaltijd van de Heer. In en door deze bijzondere gaven, handelingen en woorden wil de Heer

zelf zichtbaar, tastbaar en hoorbaar in zijn gemeente aanwezig zijn. De bijzondere gaven zijn brood en wijn, voedsel en drank die mensen hebben gemaakt door graan en druiven te bewerken; zij worden ook 'elementen' genoemd. De bijzondere handelingen zijn danken en loven, breken en gieten, geven en nemen, eten en drinken. De bijzondere woorden zijn de woorden waarmee Jezus brood en wijn gelijk heeft gesteld aan zijn lichaam en bloed.

Deze elementen, handelingen en woorden horen bij elkaar. In de Maaltijd van de Heer zijn de gaven niets zonder deze handelingen en deze woorden, de handelingen niets zonder deze gaven en deze woorden en de woorden niets zonder deze gaven en deze handelingen. Door deze elementen, handelingen en woorden is de Maaltijd van de Heer een teken en een symbool.

Elke viering van de Maaltijd bestaat in de kern uit deze drie onderdelen. De voorganger citeert de instellingswoorden, breekt het brood en giet de wijn en geeft ze aan de tafelgenoten en spreekt daarbij passende uitspraken uit. De gemeente hoort de instellingswoorden en de uitspraken en ontvangt brood en wijn als het lichaam en bloed van Jezus Christus. De woorden en handelingen van de voorganger herinneren de gemeente aan de woorden en handelingen van Jezus tijdens zijn maaltijd in de nacht van de uitlevering.

We zeggen argeloos dat de voorganger 'de instellingswoorden' citeert. De instellingswoorden zijn ons echter door Paulus, Marcus, Matteüs en Lucas in verschillende vorm overgeleverd. Wat Jezus precies heeft gezegd, weten we niet. Strikt genomen citeert de voorganger dus niet Jezus, maar de oudste, bijbelse overlevering. Om zo dicht mogelijk bij Jezus te blijven en de eenheid van de viering nu en de maaltijd van Jezus en zijn leerlingen toen duidelijk te maken, citeert de voorganger de bijbelse formuleringen van de instellingswoorden.

Over de precieze verhouding en verbinding tussen deze drie onderdelen bestaat vanouds verschil van inzicht tussen de rooms-katholieke en protestantse geloofstraditie. In de rooms-katholieke liturgie bidt de priester eerst om de Heilige Geest (epiklese) en wijdt hij daarna brood en wijn tot lichaam en bloed van Christus (consecratie). Daarna worden tijdens het breken van het brood en het gieten van de wijn de instellingswoorden gesproken. Ook in de protestantse liturgie wordt de Heilige Geest aangeroepen, maar naar protestants inzicht worden brood en wijn niet tot lichaam en bloed van Christus gewijd (geconsecreerd) door de voorganger. Brood en wijn krijgen door de Heilige

Geest een andere functie, die wordt uitgedrukt door de instellingswoorden: zij worden teken van het lichaam en bloed van Christus. Om de suggestie van consecratie te vermijden worden in de gereformeerde orde voor de Maaltijd de instellingswoorden apart geciteerd, als een korte schriftlezing. In de eerste orde voor de Maaltijd in het Dienstboek worden de instellingswoorden geciteerd in het Tafelgebed; dit is echter geen consecratie.

3. DE BETEKENIS VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

De nieuwe gemeenschap met God waarin wij deelnemen door de Maaltijd van de Heer te vieren, berust op de vergeving van onze zonden. In de maaltijd met zijn leerlingen waarin Jezus de Maaltijd heeft ingesteld, komt dit duidelijk aan het licht. Deze maaltijd was een Pèsach-maaltijd. In de Pèsach -maaltijd gedenkt en viert Gods volk Israël de bevrijding uit de dood en de slavernij van Egypte. Ook in de Maaltijd van de Heer wordt bevrijding uit dood en slavernij herdacht en gevierd. Naast deze overeenkomst is er ook verschil tussen de Maaltijd van de Heer en de Pèsach-maaltijd.

De maaltijd van Jezus met zijn discipelen staat in het teken van Jezus' naderende dood; zij vindt plaats in de 'nacht waarin hij werd uitgeleverd' (1 Korintiërs 11:23). Jezus zal worden uitgeleverd door zijn vijanden. Maar al Jezus' discipelen, zijn vrienden, weten dat ook zij in staat zijn om hem aan zijn vijanden uit te leveren (Matteüs 26:22; Marcus 14:19). Jezus' eigen volgelingen zullen hem verraden, verlaten en verloochenen. Wanneer wij in de Maaltijd de maaltijd van Jezus met zijn discipelen gedenken, wordt ons niet alleen de bevrijding voor ogen gesteld die Hij heeft gebracht door zijn leven voor ons te geven. Wij zien dan ook het kwaad van hen die zijn leven hebben genomen, kwaad waar ook zijn eigen volgelingen deel aan hebben. In de viering van Pèsach wordt herdacht hoe God zijn volk bevrijdt van het kwaad dat van buitenaf komt. Het kwaad waarvan Jezus zijn volgelingen bevrijdt, komt ook van buitenaf, maar niet alleen. Het komt ook van binnenuit, uit het midden van zijn volgelingen, uit henzelf. Gelovigen die de Maaltijd vieren, beseffen en erkennen dat zij in de grond niet anders zijn dan Jezus' eerste volgelingen en dat zij niet alleen passief, maar ook actief deelhebben aan het kwaad dat in de wereld gebeurt en waarvan ook Jezus het slachtoffer is geworden.

Kwaad dat anderen wordt aangedaan en waar wij zelf deel aan hebben, wordt in de bijbel zonde genoemd. De wortel van de zonde is onze afwending van God en

▲ *Citypastoraat Domkerk in Utrecht.*

van onze naaste en onze exclusieve gerichtheid op onszelf. Door ons in onszelf op te sluiten, sluiten wij ons af van onze Schepper en van onze medescheepselen. Zo verliezen wij de gemeenschap met God, de bron van ons leven. Zonder deze bron verdroogt en verdort het menselijk bestaan en verkeert het goede leven in zijn tegendeel.

Door de gave van zijn leven bevrijdt Jezus Christus ons van het kwaad waar wij zelf deel aan hebben en waar wij met onze daden in verstrikt en gevangen zijn. In Matteüs' overlevering van de instellingswoorden wordt dit uitgesproken: 'Dit is mijn bloed, het bloed van het verbond, dat voor velen vergoten wordt tot vergeving van zonden.' (Matteüs 26: 28). De vergeving van zonden schept een nieuwe gemeenschap met God en met elkaar. Wij zijn niet langer vervreemd van God en geen vreemden meer voor elkaar, maar vrienden en geliefden. Deze nieuwe gemeenschap wordt in de instellingswoorden uitgedrukt met het bijbelse woord 'verbond', en dit woord 'verbond' wordt verbonden met 'bloed'. Volgens Matteüs en Marcus noemt Jezus de wijn 'mijn bloed van het verbond' (Matteüs 26: 28; Marcus 14:

24). Bij Lucas en Paulus spreekt Jezus over 'een nieuw verbond in mijn bloed' (Lucas 22:20; 1 Korintiërs 11:25). De woorden 'bloed' en 'verbond' herinneren aan het verbond van God met Israël dat op Sinai is gesloten door het gieten van het bloed van offerdieren over het altaar en over het volk (Exodus 24:4-8). De uitdrukking 'een nieuw verbond' herinnert aan de profeet Jeremia (Jeremia 31:31-34), die een nieuwe verbondsgemeenschap tussen God en zijn volk aankondigt waarin God de zonden zal vergeven (Jeremia 31:34). Met behulp van deze termen uit het Oude Testament wordt in de instellingswoorden duidelijk gemaakt dat Jezus Christus door de gave van zijn eigen leven een nieuwe gemeenschap tussen God en mensen sticht. De viering van de Maaltijd van de Heer is de viering van dit nieuwe verbond.

Wij beleven deze nieuwe gemeenschap wanneer we bij het aannemen van het brood en de wijn die ons worden aangereikt, de stem van Jezus Christus horen: 'dit is mijn lichaam voor u', 'dit is mijn bloed voor u'. Zoals brood en wijn ons in de Maaltijd worden gegeven, zo heeft de Heer zijn lichaam en bloed, zijn eigen aardse, lijfelijke leven aan ons gegeven.

We beleven deze nieuwe gemeenschap door de tekenen van brood en wijn te delen met onze tafelenoten. Het is één tafel, waar wij aan zitten, waar wij omheen staan of waar wij naar toe lopen. Wij eten samen met anderen hetzelfde brood en drinken samen met anderen dezelfde wijn. Daarin nemen wij samen Christus aan als het 'levende brood uit de hemel' (Johannes 6:51, 54-56). In de Maaltijd van de Heer worden wij als mensen op een nieuwe manier aan elkaar gegeven: als broeders en zusters, als één 'lichaam van Christus' (Romeinen 12:5; 1 Korintiërs 12:12-13, 27; Efeziërs 4:12; Kolossenzen 2:17). Scheidslijnen die in de maatschappij verdeeldheid en uitsluiting bewerkstelligen, worden hier opgeheven. We zijn één in Christus, niet meer gescheiden als Jood of Griek, besneden of onbesneden, slaaf of vrije, man of vrouw (1 Korintiërs 12:13; Galaten 3:28; Kolossenzen 3:11).

Wij beleven deze nieuwe gemeenschap door brood en wijn als goede gaven van de Schepper samen met anderen te ontvangen en te delen. Brood en wijn worden in de Maaltijd van de Heer gegeven en ontvangen als tekenen van het lichaam en het bloed van Christus. Tegelijk herinneren zij ons aan het graan en de druiven, gaven van de Schepper die door mensen worden bewerkt en genoten. De Maaltijd is ook een dankzegging ('eucharistie') voor deze goede gaven van de Schepper.

Dat brood en wijn in de viering tot teken worden van Christus' lichaam en bloed, neemt dus niet weg dat zij goede gaven zijn van de Schepper. Het stemt er juist in een diepe zin mee overeen. De Schepper gunt en geeft ons het goede leven waarin wij zijn goede gaven delen en elkaar het goede doen. Wanneer wij ons van Hem afwenden, niet ontvangen en delen, maar verstrikt en gevangen raken in het kwaad en anderen tekort doen, laat God ons daarin niet ten onder gaan. Hij geeft ons zijn Zoon Jezus Christus, vergeeft onze zonden, herstelt zijn gemeenschap met ons, zodat wij opnieuw en op nieuwe wijze zijn goede gaven met anderen delen en elkaar liefhebben. Deze nieuwe gemeenschap die wij in de Maaltijd beleven, wijst vooruit naar Gods komend koninkrijk. De schepingsgaven van brood en wijn worden in de viering van de Maaltijd tekenen van het lichaam en bloed van Christus en tegelijk voortekenen van het 'laatste', uiteindelijke vreugdemaal. Wij proeven hier het koninkrijk van God.

4. DE STRUCTUUR VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

Aan de Maaltijd van de Heer zijn zowel Jezus Christus als de leden van zijn gemeente present en actief. We zien gelovigen samenkomen die brood en wijn op tafel zetten, God loven en danken, zich rond de tafel scharen, samen nemen en geven, eten en drinken en gedenken hoe Jezus Christus zijn leven voor hen gegeven heeft. Vanuit de instelling van de Maaltijd door Jezus Christus en vanuit zijn kruis, opstanding en (tweede) komst, verstaan en geloven we, dat het de levende Heer zelf is, die hier zijn volgelingen aan tafel nodigt en maaltijd met hen houdt. Deze maaltijd van de gelovigen is de Maaltijd van de Heer. In deze Maaltijd wordt de gemeenschap van Christus met zijn gemeente zichtbaar en voelbaar in ons lijfelijk bestaan op deze aarde en in verbondenheid met heel zijn lichaam, de wereldwijde kerk. De Maaltijd is niet een herdenking van een lang vervlogen historische gebeurtenis. In en door de Maaltijd voltrekt zich de actuele gemeenschap tussen de levende Christus en zijn lichaam op aarde. De gekruisigde die wij gedenken is de Opgestane in ons midden. De Maaltijd is geen rouwmaal, maar een feestmaal. Wij ervaren door de Heilige Geest aan den lijve de vrucht van Jezus' kruis en opstanding: de radicale vernieuwing en verheerlijking van ons leven en samenleven.

In de geschiedenis van de viering en de doordenking van de Maaltijd van de Heer is het niet eenvoudig gebleken om zowel aan de activiteit van Christus als aan die van de gemeente recht te doen. In de rooms-katholieke traditie bestond lange tijd de neiging om de nadruk zo op de bijzondere en werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de elementen te leggen, dat het maaltijd karakter en de actieve deelname van de gelovigen op de achtergrond raakte. In reactie daarop werd in de gereformeerde traditie beklemtoond dat de gelovigen in deze maaltijd kruis en opstanding van Christus gedenken, waardoor de werkelijke aanwezigheid en het bijzondere handelen van Christus in de Maaltijd gemakkelijk konden worden vergeten. Beide eenzijdigheden miskennen de structuur van de Maaltijd van de Heer. In de Maaltijd van de Heer zijn zowel Christus als de gelovigen actief en tegenwoordig (Konkordie van Leuvenberg 15, 16). Omdat de Maaltijd van de Heer de actuele voltrekking is van de gemeenschap met Christus die ons leven vernieuwt, dient hij regelmatig en vaak gevierd te worden.

De Maaltijd van de Heer wordt gevierd door zijn gemeente, door hen die gedoopt zijn. Wanneer zij aan tafel gaan, belijden zij hun zonden, breken zij met

▲ *Wijkgemeente NoorderBrug in 's-Gravenzande.*

ik-gerichtheid, ontvangen zij vergeving van zonden en beginnen zij een nieuw leven in dienst aan hun naaste en tot lof van God.

De vraag welke mensen tot de Maaltijd van de Heer genodigd zijn, wordt in verschillende gemeenten verschillend beantwoord. Een mogelijk antwoord is: zij die gedoopt zijn. Een ander mogelijk antwoord is: zij die de openbare geloofsbelijdenis hebben afgelegd. De Kerkorde zegt: 'zij die Jezus Christus belijden en instemmen met de lofprijzing en door geloofsonderwijs tot dit geheimenis zijn toegeleid' (IX.2).

In het Nieuwe Testament zijn drie dingen duidelijk. De Maaltijd wordt gevierd door de gemeente. De gemeente bestaat uit mensen die het geloof in Jezus Christus belijden. Mensen worden in de gemeente opgenomen door de doop. Op grond van deze drie grondgegevens kan ik het algemeen worden gezegd: de Maaltijd wordt gevierd door de gemeente, door de gelovigen, door de gedoopten. De vraag hoe om te gaan met hen die (nog) niet gedoopt zijn en zich tot de Maaltijd van de Heer geroepen weten, is daarmee nog niet automatisch beantwoord. De kerkenraad dient hier van geval tot geval, met oog voor bijzondere persoonlijke omstandigheden en met pastorale wijsheid, te beslissen.

De opgestane Christus is in de Maaltijd aanwezig door middel van het brood en de wijn, die door de instellingswoorden worden gesteld tot teken en zegel van zijn werkelijke presentie. Door brood en wijn te eten en te drinken, komen de gelovigen zichtbaar, tastbaar en proefbaar in verbinding met het lijfelijk bestaan, het

vlees en bloed van de gekruisigde en opgestane Heer. De Opgestane leefde als sterfelijk mens op aarde, en leeft nu bij God in de hemel. Door het werk van de Heilige Geest is Hij zelf aanwezig in het geven en ontvangen van brood en wijn.

Het brood en de wijn zijn in de Maaltijd niet rechtstreeks, in letterlijke zin het lichaam en het bloed van Christus. In de rooms-katholieke traditie heeft de directe gelijkstelling van brood en wijn met lichaam en bloed lange tijd voorop gestaan. Naar protestants inzicht miskent een dergelijke rechtstreekse gelijkstelling het geheim van Christus' tegenwoordigheid in de Maaltijd van de Heer. Dit betekent niet dat de Maaltijd in de protestantse traditie slechts een herinneringsmaaltijd is. Zowel Luther als Calvijn beaamen de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in en door brood en wijn. Weliswaar wordt deze werkelijke tegenwoordigheid in de lutherse en in de gereformeerde traditie verschillend uitgelegd, maar beide tradities houden vast dat de bijzondere tegenwoordigheid van Christus in de Maaltijd gebonden is aan het eten van brood en het drinken wijn. Door dit brood te eten en deze wijn te drinken hebben de gelovigen gemeenschap met lichaam en bloed van Christus, zijn zij concreet verbonden met het leven van de gekruisigde en opgestane Heer. De tegenwoordigheid van Christus en de gemeenschap met Hem zijn het werk en het geheim van de Heilige Geest.

In de viering van de Maaltijd ontvangen wij Jezus Christus als de ultieme goede gave van God. Zoals God de Vader zijn Zoon aan ons en voor ons gegeven heeft,

zo heeft de Zoon zichzelf aan ons en voor ons gegeven tot in de dood. In het Nieuwe Testament wordt deze gave van Jezus een 'offer' genoemd, een gave aan God. (Efeziërs 5:2; 1 Petrus 1:19). Jezus' liefdevolle overgave aan de mensen en aan God tot in de dood is een offer in 'ethische' zin.

Om de heilvolle werking van Jezus' levensovergave nader te verduidelijken wordt zijn dood ook aangeduid als cultisch reinigingsoffer (of: zondoffer) (Romeinen 3:25; Hebreeënen 9:11-14). Op de grote verzoendag werden in het heiligdom een bok en een stier geslacht en werd hun bloed gesprenkeld om verzoening te bewerken voor de hogepriester, het heiligdom en het volk. (Leviticus 16). De interpretatie van Jezus' zelfovergave als cultisch reinigingsoffer betekent niet dat het 'offer' van Jezus' leven op dezelfde manier werkt als het bloedig slachtoffer in het heiligdom. Jezus' zelfovergave tot in de dood overtreft alle andere offers (Hebreeënen 9:14) en is genoeg voor alle zonden (Hebreeënen 9:25-26). Het is een offer voor 'eens en altijd' (Hebreeënen 9:11). Mensen hoeven daarom geen cultische offers meer te brengen om met God in het reine te komen. Wat past bij Jezus' zelfovergave is een nieuw leven in liefde en dienst aan anderen en in lof aan God. In overdrachtelijke zin kunnen dit nieuwe leven en deze lof een 'offer' worden genoemd (Romeinen 12:1; Hebreeënen 13:15-16; 1 Petrus 2:5).

In de Maaltijd van de Heer ontvangen wij het offer van Jezus Christus als genadegave van God. En wij beantwoorden deze gave van God met lof en dank en een nieuw leven in liefde, vrede en gerechtigheid. Dit zijn doxologische en ethische 'offers'; geen cultische offers die ons met God verzoenen. Verzoening met God is Gods gave en Gods werk aan ons. Leven uit deze gave in verzoening met elkaar is ons werk en onze gave aan God. Beide, Gods gave aan ons en onze gave aan God komen in de Maaltijd van de Heer tot uitdrukking.

In de rooms-katholieke traditie wordt de Maaltijd van de Heer als offermaaltijd gezien, waarin het offer van Christus op liturgische wijze wordt geactualiseerd en present gesteld. Dit werd soms zo opgevat dat Christus door de kerk, in de gestalte van de priester, opnieuw aan God wordt geofferd. In de protestantse traditie wordt benadrukt dat het offer van Christus voor eens en altijd (Hebreeënen 9:11) is gebracht op Golgotha en dat dit offer de grote gave van God aan ons is; niet een gave van ons mensen aan God. Onze gaven aan God in liefde, dankzegging en lofprijzing zijn geen voortzetting of herhaling van Christus' offer, maar ons antwoord daarop.

5. DE FUNCTIES VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

In het leven van de christelijke gemeente en van de gelovigen vervult de viering van de Maaltijd drie onmisbare functies.

Om te beginnen worden wij in de viering van de Maaltijd op bijzondere wijze verbonden met de Opgestane. De Maaltijd is een teken van zijn aanwezigheid. Dit teken is ook het middel waardoor Christus bij ons wil zijn. Door de Heilige Geest is het een werkzaam teken en middel. Deze betekende en bemiddelende werking wordt in de traditie aangeduid met termen als 'sacrament' en 'heilsmiddel'. We kunnen hier spreken van de verbindende of sacramentele functie van de Maaltijd van de Heer.

Door deze sacramentele functie houdt de Maaltijd niet op een maaltijd van mensen te zijn. Christus wil met mensen samenzijn in een maaltijd waarin diverse mensen aan één tafel zelf brood en wijn ontvangen, eten, drinken, aan elkaar doorgeven en met elkaar delen. In dit ontvangen, doorgeven en delen van Gods goede schepingsgaven en de ultieme gave van Christus wordt een nieuwe wijze van samenleven ervaren, die haaks staat op de huidige wereld en die ons het komend koninkrijk van God laat proeven. Zoals het toegaat in de Maaltijd van de Heer, was het van den beginne bedoeld en zal het zijn aan het einde. De Maaltijd beeldt het uiteindelijke en alomvattende heil uit. Dit is de uitbeeldende of symbolische functie van de Maaltijd van de Heer.

De Maaltijd van de Heer is het begin van een nieuw leven voor allen die er aan deelnemen. De manier waarop wij met Christus en met elkaar omgaan aan de tafel van de Heer, stempelt ons handelen in het leven van alle dag. Wie hier heeft ontvangen, zal ook in de omgang met andere mensen weten te ontvangen. Wie in de gemeente heeft gedeeld, zal ook buiten de gemeente, in de samenleving kunnen delen. Wie hier heeft gegeven aan God en aan zijn tafelenoten, zal heel zijn leven geven in liefde en dienst aan God en aan zijn naasten. In de Maaltijd wordt het nieuwe leven niet alleen ontvangen en ervaren, maar ook inge oefend. Dit is de ethische en politieke functie van de Maaltijd van de Heer.

Deze drie functies zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de kern horen ze samen. Dat we de ene keer meer de ene werking, de andere keer meer de andere ondergaan is niet vreemd. De Maaltijd van de Heer heeft meerdere betekenissen en werkingen die wij

▲ Protestantse gemeente Varsseveld.

vaak niet in één keer kunnen beleven. Zijn rijkdom is zo groot, dat die ons alleen stuksgewijs, stap voor stap eigen kan worden.

6. DE BELEVING VAN DE MAALTIJD VAN DE HEER

Onze beleving van de Maaltijd van de Heer wordt bepaald door wat er in de viering op ons toekomt en door wat wij inbrengen uit ons eigen leven. Uiteenlopende factoren spelen hier een rol.

Om te beginnen zijn er de verschillende betekenissen en werkingen van de Maaltijd die hierboven zijn genoemd. Vervolgens zijn er de gebaren en bewoordingen van de voorgangers, die door hun stijl - meer alledaags of meer verheven, meer hedendaags of meer traditioneel - de sfeer van de viering kleuren.

Daarnaast is er de wijze waarop de deelnemers aan de Maaltijd samen eten en drinken. Er bestaan verschillende vormen. Wisselende groepen uit de gemeente kunnen rond de tafel gaan zitten en het brood en de wijn die zij van de voorganger ontvangen, aan elkaar doorgeven. Alle aanwezige gemeenteleden kunnen samen een grote kring vormen, waarin voorgangers brood en wijn aanreiken. Deelnemers aan de Maaltijd kunnen naar de tafel lopen om daar brood en wijn te ontvangen uit de hand van de voorgangers. Alle

aanwezigen kunnen op hun plaats in de kerk blijven zitten terwijl brood en wijn worden doorgegeven. De vorm van de Maaltijd beïnvloedt de beleving. De ene vorm geeft ons eerder de gemeenschap met elkaar te beleven, de andere eerder de ontmoeting met Christus. De ene vorm doet ervaren dat wij Gods gaven samen delen, de andere dat wij de goede gaven van God ontvangen.

Tenslotte is er de levenssituatie, de lichamelijke conditie en de gemoedstoestand van de deelnemers aan de Maaltijd. Ieder komt aan tafel met haar eigen blijdschap en zorgen, met eigen kracht en eigen zwakte, met eigen liefde en eigen falen, met eigen geloof en eigen twijfel, met eigen hoop en eigen wanhoop, met de zin en zinloosheid van haar eigen leven. Vanzelfsprekend wordt ieders beleving van de Maaltijd hier diep door gestempeld. Al deze factoren bepalen hoe iemand Maaltijd van de Heer beleeft. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Maaltijd door verschillende deelnemers verschillend kan worden beleefd en dat elke gelovige de Maaltijd van de Heer op verschillende momenten in zijn leven verschillend beleeft.

Tegelijk kunnen alle deelnemers in elke viering van de Maaltijd de centrale aspecten herkennen: dankzegging aan de Vader, gedachtenis van Christus, aanroeping van de Heilige Geest, maaltijd van het Koninkrijk, gemeenschap van de gelovigen.

Deze opsomming van centrale aspecten is ontleend aan de verklaringen Doop, Eucharistie en Ambt van de commissie Geloof en Kerkorde van de Wereldraad van Kerken uit Lima, 1982. In een recente peiling van de Raad van Kerken in Nederland onder gemeenten, parochies en plaatselijke raden van kerken, waarop 611 antwoorden binnenkwamen, bleek dat al deze aspecten herkenbaar waren, het meest de gedachtenis van Christus en de gemeenschap van de gelovigen. In deze peiling werd ook gevraagd welke onderdelen van de dienst belangrijk zijn voor de persoonlijke beleving. De onderdelen die hier het meest (door 30 of meer procent van de respondenten) werden genoemd waren achtereenvolgens:

1. eten en drinken in gemeenschap met Christus (44 %)
2. eten en drinken in gemeenschap met ieder lid van de kerk
3. schuldbelijden en vergeving van zonden ontvangen
4. de lof van God zingen
5. bidden voor de wereld
6. het geloof belijden (credo)
7. de instellingswoorden horen uit het Nieuwe Testament (30%).
(‘Beleving, eucharistie en avondmaal’, Oecumenische bezinning 50 (2016), 13-15.)

Wanneer wij met hart en ziel deelnemen aan de Maaltijd van de Heer, rijst in de tekenen en de instellingswoorden de gestalte van Christus voor ons op. Wij ervaren dat de Heer zelf naar ons toekomt. Jezus Christus blijft niet ver weg, in zijn aardse verleden of in zijn hemelse werkelijkheid. Hij komt ons leven binnen, hier en nu, in de kracht van de Geest. Hij kent en deelt ons bestaan, mijn bestaan, in al zijn hoogte en diepte, in al zijn schoonheid en lelijkheid, in al zijn trouw en ontrouw. Hij geeft zichzelf aan ons. Hij neemt ons op in de gemeenschap met zijn Vader. Hij bezielt ons met zijn Geest. Wij zijn niet verlaten in deze wereld. Ik ben niet alleen met mijzelf. Wij zijn in Christus.

Wij ontvangen brood en wijn samen met anderen en beleven daarin diepe gemeenschap met mensen die we niet zelf hebben uitgekozen. We vieren een feestmaal met heel verschillende mensen, mensen die we goed kennen en mensen die we helemaal niet kennen, mensen in wie we onszelf herkennen en mensen die volslagen anders zijn, mensen van wie we houden en mensen met wie we het moeilijk kunnen uithouden. Men al deze mensen delen we brood en wijn. We hebben Jezus Christus gemeenschappelijk. We zijn kinderen van één Vader. We zijn broeders en zusters. We delen de goede gaven van de Schepper. Tegenstellingen vallen weg, verschillen leiden niet

tot uitsluiting, conflicten worden overwonnen, schuld wordt weggedaan. Een nieuw samenleven in liefde, gerechtigheid en vrede begint. We zijn niet op onszelf aangewezen. We zijn deel van een wereldwijde gemeenschap die ons steunt en draagt, de kerk, het lichaam van Christus.

Wanneer we Gods gaven zo met elkaar delen, ervaren we de ultieme toekomst, bestemming en vervulling van ons leven: de blijdschap om Gods goedheid voor allen. Niemand komt tekort. Ieder wordt bemind. Ieder bemint. Er is vrede. Zo is het koninkrijk van God.

GESPREKSVRAGEN BIJ DE BROCHURE 'DE MAALTIJD VAN DE HEER'

De vragen zijn bedoeld als handreiking bij de voorbereidingen op een gesprek over de Maaltijd. Uiteraard kunnen gespreksleiders en groepen hier vrij mee omgaan, door te kiezen of te herformuleren.

In de vraagstelling is gekozen voor de 'jij-vorm'. De bedoeling is om hiermee jong en oud te adresseren.

Algemene vragen

1. Hoe beleef je de viering van het avondmaal in jouw gemeente?
2. Watervaar je als je de Maaltijd meeviert? Kun je daar iets over vertellen?
- 3.ervaar je de viering van de Maaltijd als een belangrijke steun in je geloofsleven?
4. "Vanaf het begin van de christelijke kerk gaan horen van het Woord en vieren van het avondmaal samen", zo wordt gesteld in de brochure. In hoeverre beleef je deze twee-eenheid?
Als je deze twee eenheid niet beleeft, hoe komt dit volgens jou?
5. Vind je dat de viering van de Maaltijd voldoende aandacht krijgt in de gemeente?
6. Wat roept de benaming 'Maaltijd van de Heer' bij je op?
7. Wie worden er in jouw gemeente uitgenodigd voor de viering van de Maaltijd (belijdende leden, gedoopten, ieder die zich geroepen weet)? Ken je plaatsen waar andere regels gelden? Wat vind jij passend?
8. Ken je andere vormen van de Maaltijd vieren, bijvoorbeeld in het verleden in je eigen gemeente of in een andere gemeente? Welke vorm spreekt je het meeste aan?

Bij paragraaf 1

9. In Lucas 24:30 ontvangen de Emmaüsgangers brood en wijn uit handen van de Opgestane Heer. In hoeverre ontvangt de maaltijdvierende gemeente volgens jou brood en wijn van de Opgestane Heer? Spreekt het je aan om het op deze manier te verwoorden? Zo niet, hoe zou je het wel willen benoemen?
10. Van oudsher vormt de verbondenheid met Christus de kern van de Maaltijd. Hij is de Gastheer. Ervaar je deze verbondenheid als je het avondmaal viert?
11. In hoeverre helpt het vieren van de Maaltijd je om de relatie met God te verdiepen?
12. In hoeverre helpt het vieren van de Maaltijd je om de relatie met elkaar te verdiepen?

Bij paragraaf 2

13. Hoe belangrijk zijn voor jou de zogenaamde instellingswoorden 'dit is mijn lichaam', 'dit is mijn bloed', en 'doe dit, telkens opnieuw, om mij te gedenken'?
14. Zou je ook andere woorden kunnen gebruiken? Welke bijvoorbeeld?

Bij paragraaf 3

15. Speelt 'vergeving van zonden' voor jou een rol bij de viering van de Maaltijd? Hoe?
16. Ervaar je in de Maaltijd het verbond van God met mensen?

Bij paragraaf 4

17. In de tekst wordt gesteld dat de Maaltijd geen rouwmaal is, maar een feestmaal. Herken je dit?
18. Vanouds wordt in de kerk het vieren van de Maaltijd verbonden met de herinnering aan de verzoening met God. Speelt de verzoening voor jou een rol bij het vieren van de Maaltijd?

Bij paragraaf 5

19. Door verbinding met de Opgestane Heer in de viering van de Maaltijd kan de gelovige een nieuw leven beginnen. Herken je in de viering van de Maaltijd iets van deze vernieuwing? Hoe ziet dat nieuwe begin er volgens jou uit?

Bij paragraaf 6

20. Welke rol speelt voor jou de manier waarop de viering van de Maaltijd vormgegeven wordt?
21. Speelt je persoonlijke levenssituatie of gemoedstoestand een rol bij de beleving van de Maaltijd?
22. Welke rol spelen gebaren en bewoordingen van een voorganger?

Kijk ook op www.protestantsekerk.nl/avondmaal voor meer informatie.

COLOFON

De notitie 'De Maaltijd van de Heer' is tijdens de vergadering van de generale synode in november 2016 besproken. Op 1 maart 2017 is de notitie verstuurd aan predikanten en kerkenraden om als basis te dienen voor gesprek in de gemeente over en bezinning op het Heilig Avondmaal.

Protestantse Kerk in Nederland

Joseph Haydnlaan 2a
3533 AE Utrecht
Postbus 8504
3503 RM Utrecht
telefoon (030) 880 18 80
info@protestantsekerk.nl
www.protestantsekerk.nl

tekst: prof. dr. J. Muis

redactie: Marloes Nouwens

opmaak: Zwerver Grafische Vormgeving

fotoverantwoording:

pagina 1: Sanny de Zoete, www.sannydezoete.nl,

pagina 3: Jan Verburg, www.janverburg-fotografie.nl,

pagina 5: Berry Geerligts, pagina 7: Anneke Leerdam-Bax,

pagina 9: PGVarsseveld.